

HEGEMONYAL DÜZENDE GÖZETİM TOPLUMU¹

Elif GÜRDAL²

Selim KANAT³

ÖZET

Hegemonya kavramı, uluslararası sistemde işleyişi belirleyen ve diğer uluslararası aktörlere denetim, kural koyuculuk, baskı, ikna ve kontrol mekanizmalarını uygulayan öncünün gücü anlamına gelmektedir. Uluslararası ilişkiler literatüründe hegemonya kavramını doğrudan analiz eden dört farklı hegemonya yaklaşımı vardır. Bu hegemonik yaklaşımlar güç, düzen, istikrar ve uluslararası ilişkiler yapısını farklı yorumlarla ve yöntemlerle tanımlamaktadır. Diğer yandan gözetim olgusu ise modern toplumu iletişim ve denetim mekanizmaları üzerinden ele alan bir yaklaşımdır. Gözetim yaklaşımı veri elde etme, denetim yapma, kontrol sağlama, disipline etme gibi amaçlar için bir devletin veya iktidarın diğerlerini izlemesi ve baskı kurması özüne dayanmaktadır. Gözetimin bu yaklaşımının kendisi de iletişim teknolojilerinin dijital çağda uluslararası ilişkileri ve toplumu etkilemesi bakımından dönüşmüştür.

Bu çalışma hem hegemonya kavramını hem de gözetim toplumunu ele alan bütüncül bir yaklaşım izlemektedir. Disiplinler arası bir uyum amaçlayan çalışma, hegemonik politikalarda gözetim yaklaşımlarının uygulanabilirliğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Hegemonya yaklaşımlarının güç ve düzen anlayışları ile gözetimin yöntemleri üzerinden bir bağ kurulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hegemonya, Gözetim, Gözetim Toplumu, Panoptikon, Sinoptikon

SURVEILLANCE SOCIETY IN HEGEMONIAL ORDER

ABSTRACT

The concept of hegemony means the power of the vanguard, which determines the functioning in the international system and implements control, rule-making, pressure, persuasion and control mechanisms to other international actors. There are four different hegemony approaches that directly analyze the concept of hegemony in the international relations literature. Critical Approach (NeoGramsci view), Hegemonic Stability Approach, Liberal Institutional Approach and World Systems Approach. These hegemonic approaches define the structure of power, order, stability and international relations with different interpretations and methods. On the other hand, the phenomenon of surveillance is an approach that handles the modern society through communication and control mechanisms. The surveillance approach is based on the essence of a state to monitor and pressure others for purposes such as obtaining data, controlling, disciplining. This approach of surveillance itself has evolved in the way that communication technologies affect international relations and society in the digital age. Different surveillance society approaches, called panopticon, synopticon and omnipticon, have emerged. This study follows a holistic approach that addresses both the concept of hegemony and the surveillance society. The study, which aims for an interdisciplinary harmony, tries to reveal the applicability of surveillance approaches in hegemonic policies. A connection is established through the understanding of power and order of the hegemony approaches and the methods of surveillance.

Key Words: Hegemony, Surveillance, Surveillance Society, Panopticon, Sinopticon

¹ Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde, Dr. Öğretim Üyesi Selim Kanat danışmanlığında yürütülen, Elif Gürdal'ın "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Kavramı ve Dijital Kamu Diplomasisi" konulu doktora tezinden üretilmiştir.

² SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi, Orcid: 0000-0001-5110-6524, e-mail: elfgurdal@gmail.com.

³ Dr. Öğr. Üyesi, SDÜ İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Orcid: 0000-0003-2663-3757, e-mail: selimkanat@sdu.edu.tr.

GİRİŞ

İletişim teknolojilerinde son yüzyıldan buyana büyük bir dönüşüm yaşanmıştır. Hem toplumsal hem de uluslararası düzen açısından dijital çağ her alanı etkilemiştir. Uluslararası ilişkilerde iletişimin önemli bir yer edinmesi sebebiyle teknolojik açıdan gelen son nokta devletlerden, uluslararası örgütlere ve hatta bireylere kadar geniş bir etkiye sahiptir. Bu teknolojik etki uluslararası ilişkilerde güç ve üstünlük mücadelesinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu durum başlangıçta kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmaya başladığı süreçten başlamak itibari ile uluslararası sistemde bir dönüşüme neden olmuştur. Bilgi, uluslararası ilişkilerin en önemli güç kaynaklarından biri haline gelmiştir. Çünkü, bilgi stratejik olarak öngörülebilir olabilmeyi, üretimde avantajı elde tutmayı, uluslararası toplumla etkileşimi ve daha bir çok farklı konuda faydayı sağlamaktadır. Bu açıdan bilgi elde etmek ve onu uygun zamanda etkili bir stratejik araç olarak kullanmak devletler ve diğer uluslararası aktörler açısından etkili bir yöntem olmaktadır. Bu bilgi modern, toplumumuzda teknolojik gelişmelerin sayesinde gözetim ile sağlanmaktadır. Dolayısıyla uluslararası sisteme hegemon olan bir aktör açısından ve uluslararası ilişkiler bakımından gözetim toplumu incelemek önemlidir.

Uluslararası sistem anarşik olduğu kadar işleyişi bakımından bir öncüye ihtiyaç duymaktadır. Hegemonya olarak kavramsallaştırılan diğer devletlere tahakküm gücü olan öncü güç, uluslararası toplumla ve devletlerle etkileşim içerisinde olmak durumundadır. Hegemonik açıdan diğer aktörleri denetlemek, kontrol etmek, korumak, onlar hakkında bilgi almak ve bu bilgiyi yapılandırarak stratejik bir silah haline getirebilmek modern kapitalist toplumda gözetim ve onun farklı boyutları aracılığıyla sağlanabilmektedir.

Dijital iletişim teknikleri bakımından yeni toplumsal olgular oluşmaktadır. Telgraf, telefon, bilgisayar ve akıllı telefonların hayatımıza sırasıyla girmesiyle, birbirlerine bağlı ve şeffaf bir toplum oluşmuştur. Uluslararası ilişkilerde özellikle diplomasi sürecinde klasik anlamda gizlilik önemli bir yer edinirken, artık dijital çağ, bilginin şeffaf ve hızlı erişimli olmasını sağlamıştır. Hegemonik açıdan uluslararası aktörler kurumsal yapılanmalarını ve karar alıcılarını bu dijital çağa uyumlu hale getirmektedirler. Dolayısıyla daha önce var olmamış bu dijital iletişim tekniklerinin uluslararası ilişkilere güç mücadelesi bakımından nasıl bir etki yaratacağı irdelenmelidir.

Gözetim toplumu yaklaşımları iletişim açısından literatürde teknolojik gelişmeler ışığında panoptik, sinoptik ve omniptik olmak üzere gözetimin yönü bakımından ele alınmıştır. Diğer yandan Eleştirel Yaklaşım (NeoGramsci Yaklaşım), Hegemonik İstikrar Yaklaşımı, Liberal Kurumsalcı Yaklaşım ve Dünya Sistemleri Yaklaşımında doğrudan

hegemonya incelemesini farklı bakışlardan yapan bir ayrışma vardır. Ancak hegemonik yaklaşımların dijital iletişim teknikleri açısından literatür katkısı zayıf kalmaktadır. Hatta dijital iletişim, dijital gözetim veya gözetim toplumu bakımından hegemonik yaklaşımları içeren kaynaklar yok denecek kadar kısıtlıdır.

Hegemonya yaklaşımı analizlerinde *gözetim* kavramının vurgusu olmasa dahi gözetim yöntemleri pratikte hegemonik yaklaşımlarla benzerlik göstermektedir. Hegemonya yaklaşımlarının her birinde özellikle güç ve düzen kavramları açısından gözetim yaklaşımlarının yeri irdelenmelidir. Ayrıca hegemonik yaklaşımlarda hangi açıdan gözetim yaklaşımının öne çıktığını belirlemek, iletişim çağımızda bilginin öneminden dolayı incelenmelidir. Asıl önemli olan hegemonik bir döngü üzerinden var olan uluslararası yapıda mevcut iletişim tekniklerinin etkisidir. Dolayısıyla hegemonya yaklaşımlarıyla gözetim yaklaşımlarının uyumluluğunu kanıtlamak çalışmanın ana hipotezini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada kavramsal bir inceleme yapılmıştır. Dijital iletişim açısından uluslararası ilişkilerin hegemonik yapısına nitel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmede, sosyolojik açıdan toplumları ve dönüşümünü ele alan gözetim yaklaşımları ile uluslararası ilişkiler açısından devletleri ve diğer uluslararası aktörleri ele alan hegemonya yaklaşımları bütüncül ele alınmıştır. Bu bütüncül değerlendirme için konu ile ilgili gözetim, dijital gözetim, hegemonya, hegemonik istikrar, hegemonik döngüler ve eleştirel hegemonya anlayışı gibi farklı konularda literatür taraması yapılmıştır. Kavramsal bir çalışma olması sebebiyle giriş kısmı dâhil hegemonya kavramı, gözetim toplumu kavramı ve bu iki kavramın uyumu üzerinden dört ana başlık ile sade bir değerlendirilme yapılmıştır.

1. KAVRAMSAL OLARAK HEGEMONYA

Uluslararası ilişkilerin yapısına güç, düzen ve bu ikisi arasındaki dengeyi sürdürme olarak bakıldığında Chomsky'nin uluslararası politikaya eleştirel bakışı da, dünyayı korku içinde bırakmak ve bu korkuyu salana diğer aktörleri kendi iradeleri ile boyun eğmek zorunda bırakmaktır (Chomsky, 2001: 65). Belirli bir otoritenin diğerlerine boyun eğdirerek sağladığı bir dizi kurum, kaba kuvvet veya kurallar biçimi (Canpolat, 2005: 98) de bu sistemin güç mücadelesi şeklinde olmasına sebeptir. Zira Waltz'a göre ise uluslararası manada hiç bir insan yapımı düzende bir mücadelenin olmadığı anlamı çıkarılmamalıdır (Waltz, 1979: 102). Bu güç mücadelelerinde uluslararası aktörler arasından belirli özelliklere sahip olan aktör, diğer uluslararası aktörlere öncülük edebilecek ve etki yaratabilecek konuma erişebilmektedir. Bu üstünlük mücadelesi farklı yöntem ve anlayışlar üzerinden ilerlemiştir. Üstün konumda olan ve gücü elinde barındıran aktöre farklı isimlendirmeler yapılmıştır. Dönemin uluslararası

koşulları ve düzenin işleyiş biçimine göre bu otorite yorumlamasının içeriği değişmiş imparatorluk, emperyalist güç ya da hegemonya olarak kullanımlar söz konusu olmuştur.

Hegemonya kavramı Yunan kökenli olmakla birlikte şehir devletlerinde liderlik manasında hakimiyete atıf yapmıştır (Rhodes, 2019: 31). Uluslararası ilişkiler açısından bu kavramsal ifade güce ve gücün nasıl ele geçirildiğine, hatta ileride nasıl sürdürülmesi gerektiğine yönelik çalışmalara kaynaklık etmektedir. Yazılı literatürde ilk çalışmalarını Antonio Gramsci I. Dünya Savaşı sonrasında yapmış (Gramsci, 1989: 73), uluslararası ilişkiler açısından Gramsci'nin bu görüşlerini de Robert Cox 1980'lerde analiz etmiştir (Cox, 1983: 162-175).

Hegemonya kavramının uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yoğun olarak düşünölmeye başlanması, uluslararası ilişkilerin eleştirel yaklaşımı ile olmuştur. Hegemonya kavramı güce atıf yapan tek bir anlamı ifade ederken onun farklı teorik görüşler üzerinden ele alınması, gücü elde etme biçimleri ve istikrarın sürdürölme şekilleri üzerinden olmuştur. Bu bakımdan hegemonya kavramını doğrudan çalışmalarına alan görüşler dört ana yaklaşımla özetlenebilir. Bunlar: Eleştirel Yaklaşım (Neogramsci Bakış), Hegemonik İstikrar Yaklaşımı, Liberal Kurumsalcı Yaklaşım ve Dünya Sistemleri Yaklaşımı olarak sınıflandırılabilir.

Hegemonya kavramının ilk kullanımı eleştirel açıdan olmuştur. İtalya'da Komünist Parti eski lideri olan Gramsci, kavrama iktidarın sınıfsal hegemonyası olarak bakmıştır (Gramsci, 1989:73). Gramsci, eski düzeni yok edip işçi sınıfının hakimi olduğu yeni bir düzen inşa etmeye dayalı komünist ideoloji üzerinden görüşlerini ele almıştır. Yani alternatif devlet oluşturulması açısından sivil toplumun ideolojik gücüne değinmiştir (Anderson, 1988: 7,36 37). Cox ise, hegemonyanın felsefesini uluslararası ilişkiler açısından maddi kaynaklar, kurumlar ve fikirler üzerindeki birbirini etkileyen döngü üzerinden ele almıştır (Sinclair, 1996: 10). Bu Neogramsci hegemonya yaklaşımına göre üretim biçiminden dolayı sınıflar oluşmuştur (Cox vd, 1994: 361-376). Bu sınıflar belli ideolojiler etrafında farkındalık ile toplanmaktadırlar. Sınıflar diğer devletlerin sınıflarına da erişmek için yine aynı ideolojileri kullanmaktadırlar (Eralp, 2005: 176). Böylelikle sınırları aşan bir hegemonik mücadele ortaya çıkmaktadır. Burada rıza unsuru görölmektedir. Ancak gerektiği durumda zora başvurulmanın kapısı da açıktır (Robinson, 1998: 22). Böylelikle alt ve üst sınıflar arasında da bir bütönlük sağlanır (Jessop, 2005: 347).

Hegemonik istikrar görüşü hegemonya kavramına realist-neorealist ve ekonomik olarak liberal perspektiften bir bakış açısı ile bakmaktadır. Görüş, rıza ve ikna gibi soyut yöntemleri arka plana itmektir. Görüşe göre, istikrar hegemon konumda olan bir güç tarafından sağlanmaktadır. Kriz dönemleri böylesine bir hegemonun yokluğunda gerçekleşen

durumlardır. Ayrıca hegemon konumda olabilmek bir takım özelliklere sahip olmayı gerektirmektedir. Bunlar arasında en önemlileri uluslararası pazarı kontrol edebilecek bir mekanizmaya sahip olmak, ekonomik kapasite ve askeri kapasitedir. Bunlarla ilgili ilk çalışmaları 1973'te hegemonik istikrar görüşünü ortaya atarak Charles Kindleberger yapmıştır (Kindleberger, 1973: 291-308). Görüşü genişleterek savunan Robert Gilpin ise ekonomik ve askeri kapasitelerin öncelikli olduğunu analiz etmiştir. Diğer bir açıdan rıza unsuru uluslararası kamu mallarından çıkar elde etmek için de sağlanabilir (Gilpin, 2001: 93). Bu görüşün özetinde ise hegemon hem gereklidir hem de zorlayıcılık yapısını kullanabilen karar dayatıcısıdır.

Liberal kurumsalcı yaklaşım uluslararası sistemde farklı aktörlerin doğması ve aktörler arası ilişkilerin karmaşıklaşmasından dolayı işbirliği, rıza unsuru, rejimler, uluslararası anlaşmalar, yumuşak güç, katılımcı uluslararası ilişkiler yapısı, gönüllülük ve uluslararası organizasyonlar gibi önceliklere sahiptir. Yaklaşımına göre, hegemon aktör böylesine bir sistemin kurucusudur. Bu sistemin kurallarını oluşturur, katılıma teşvik eder ve istikrarı sürdürür. Diğer yandan asıl önemli olan nokta ise hegemon konumda olan aktörün oluşturduğu sistematik, yani rejimler sayesinde hegemon olan aktör gücünde gerileme yaşasa dahi sistemin yapısı gereği istikrarın sürdürülmesidir. Rejimler kavramı ilk olarak Ruggie'nin hukuksal açıdan incelediği (Ruggie, 1982:379-415) ardından Krasner'ın uluslararası ilişkiler açısından ele aldığı aktörlerin belirli bir amaç için uymayı taahhüt ettikleri normların tümüdür (Krasner,1983: 2). Uluslararası işbirliği üzerinden kurumsallaşmış bir dünya sisteminin istikrarına inananlar arasında öne çıkanlar ve ilk çalışmaları yapanlar ise Robert Keohane (1984), Joseph Nye (1997), John Ikenberry'dir (2001). Tüm bu çalışmaların en genel ifadesi, kurumsallaşmış bir uluslararası ilişkiler yapısında işbirliği mekanizmaları ile oluşan rejimlere uyulması bir istikrarı getirecektir. Burada rıza ile katılım söz konusudur. Aktörler kendilerine sunulan seçenekler arasından seçim yaparak kendi iradeleri ile katılım sağlamaktadırlar (Hayden, 2012: 39).

Son olarak dünya-sistemleri yaklaşımının hegemonya anlayışı döngülerden oluşmaktadır. Yaklaşımına göre dönüşüm ve değişim ön plandadır. Bir güç belli kapasiteye eriştiğinde rakiplerine nazaran yükselir, büyür ve ölür. Bu başka bir hegemon aktörün belirmesiyle kendini tekrarlayan döngülerden oluşur. Böylelikle hegemonik döngüler uluslararası sistemin en genel analiz konusudur (Wallerstein, 2004: 58-59). Dünya-sistemleri yaklaşımını Marksist bakış açısıyla ele alan Wallerstein dünyada farklı sistemler var olduğunu ve yaşanmakta olan mevcut sistemin ise modern dünya sistemi olduğunu savunur. Bunun da kaynağının 500 yıllık sermaye birikiminde olduğunu ifade etmektedir (Wallerstein, 2011: 66-

67). Diğer yandan Andre Gunder Frank ve Barry K. Gills dünya-sistemlerini tek bir sistem üzerinden ele alıp 5 bin yıllık olduğuna inanmaktadır (Frank ve Gills,1993: 3-6). Bu analizlere Modelski siyasal birikimi de eklemektedir. Ona göre, kültürel değerler gibi yerel etkenlerden ziyade ekonomik, askeri ve siyasi güç birikimleri güç çıkış ve inişlerini oluşturmaktadır (Modelski, 2005: 3-30). Kennedy'nin döngülere bakışı ise, 1500 yıllık olan bir sistemin hem ekonomik hem de askeri güç çıkış ve inişleri ile birbirini tekrar ettiğine dayanmaktadır. Hegemon konumda olanın zayıflama nedenlerinde en önemli olan ise fazla genişleyen hegemonyal alanın ekonomik olarak bu yükü kaldırmayacak kapasiteye gelmesi ve çökmedir (Kennedy, 2001: 13-14).

2. KAVRAMSAL OLARAK “GÖZETİM”

Gözetim, görmek ve görülmek üzerine bina edilmiş bir kavramdır. Görmek ve görülmenin sistematik hale getirilmesidir (Lyon, 2006: 7-8). Gözetimin en önemli etki aracı da teknolojidir. Teknolojinin gelişmesi ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile başlayan bu süreç sosyal medya araçları ile daha kapsamlı, neredeyse sınırsız bir hal almıştır. Bu gelişim, iletişimin boyutuna, ki bu tek yönlü, karşılıklı ya da karmaşık olabilir, etki etmektedir.

Gözlem, gözetme, gözetleme ve gözetim olguları farklı anlamlara sahiptir. Gözlem; görmek ve veriyi kaydetme temeline dayanırken içerisinde denetlemeyi ve dolayısıyla korkuyu barındıran bir baskı yöntemi halinde değildir. Gözetme; koruma, özen gösterme, himaye altına alma gibi anlamlardan türetilerek sosyolojik açıdan gözetim toplumuna işaret edip, olgu veya olayların denetlenmesi anlamına dönüşmüştür (<https://sozluk.gov.tr/>). Gözetleme, dikizleme anlamına gelen ve gizliliği içerisinde barındıran veri elde etme biçimidir (<https://sozluk.gov.tr/>). Gözetim ise; gözetme ile gözetleme arasında birleşmiş bir anlama karşılık gelen, toplumun izlenmesi (nezaret) (<https://sozluk.gov.tr/>), toplumun takip edilmesi, toplumdaki veri alınması, bu verilerin sınıflandırılması, saklanması ve denetlenmesi kimi zaman da korunması temeline dayalıdır.

Gözetim, görme eylemi temelinden dolayı eskiye dayandırılacak kadar tarihsel bir olgudur. Ancak onu bilimsel bir nitelikte konumlandırmak teknolojinin gelişmesiyle mümkün olmuştur. Gözetimin kavramsal olarak sınıflandırılması ilk olarak Bentham'ın ideal hapisane yaratma fikriyle hapisane, tımarhane, hastane gibi kontrolü elzem olan alanlarda, mimari ve psikolojik baskı ilişkisi bakımından kullanılmasıyla başlamıştır (Bentham vd., 2016:58, 104). Bentham'ın “Panoptikon” adını verdiği bu fikir, tek merkezli gözetleme kulesi etrafındaki hücrelerden oluşur. Bu hücrelerdeki mahkûmlar merkez tarafından gözetlenir. Bu da,

gözetleyenleri görmeyen mahkûmlar üzerinde bir baskı ve tedirginlik oluşmasına sebep olur ki Bentham'ın istediği de budur. Böylece, Panoptikon fikrine uygun bir gözetilen grubu oluşturur. Bentham'ın gözetime dair bu fikirleri, yazmış olduğu mektupların 1791'de derlenmesiyle literatüre kazandırılmıştır (Bentham, 1995: 1). Bu model gerçek hayata geçirilmemiş olmasına rağmen fikirleri bakımından genel bir etki yaratmıştır.

Gözetim olgusunu modernite ile ilişkilendiren Anthony Giddens, gözetimin modern toplumlarda modern olmayan toplumlara oranla daha yaygın ve etkili olduğunu vurgulamıştır (Giddens, 2008: 195). Modern toplumların gözetim toplumu olarak anılması, yaşanan teknolojik devrim ve uluslararası ilişkiler açısından özellikle neoliberal anlayışın yayılması, küreselleşme ve enformasyon ile olmuştur (Lyon, 2018: 17). Örneğin, modern toplumlarda bireylerin eylemlerinin sınırları, belirli alanlarda gerçekleşmektedir. Bu alanlar fabrikalar, ofisler, hapisaneler ve hastaneler gibi alanlardır (Arslantaş vd., 2012: 15). Bu alanlarda egemen olan, teknoloji ve diğer gelişmeler sayesinde bireylerin hareketlerini takip edebilmektedir. Bu durum, devletler ölçeğinde de aynı şekilde olmaktadır.

Toplumu gözetim toplumu olarak nitelendiren çalışmacılar arasında David Lyon (2006), Christian Fuchs (2008), Thomas Mathiesen (2004) ve Türkiye'den Uğur Dolgun (2005) öne çıkmaktadır. Ayrıca gözetim olgusu, elbette ki Jeremy Bentham (1995) ve Michel Foucault'nun (1992) fikirleri temelinde ve Zygmunt Bauman (2013) gibi düşünürlerin irdelemesiyle uluslararası ilişkileri de ilgilendiren sosyolojik bir alan haline gelmiştir.

Modern toplumun gözetim toplumu olarak anılmasının ardından gözetimin yönüne yönelik kavramsal isimlendirmeler yapılmıştır. Azın çoğunluğu izlediği gözetime Bentham bütünü (pan) izlenmesi (optikon) anlamında (Özdel, 2012: 22-29) *panoptikon* veya *islahevi* demiştir (Uçkun ve Uçkun, 2020: 553-557). Daha sonra bu çalışma temelinden diğer çalışmalar ortaya çıkmıştır. Çoğun azınlığı izlediği gözetime *sinoptikon* ve herkesin herkesi izlediği gözetime de *omniptikon* denilmiştir. Panoptikon gözetimin siyasal alana ve oradan uluslararası ilişkilere giden dönüşümünde ilk çalışmalar, Bentham'ın hapisane fikrinden esinlenen Foucault'un çalışmaları olmuştur. Foucault, Bentham'ın fikrini sosyal bilimlere siyasi açıdan sokmuştur (Dolgun, 2004: 3). Foucault'un panoptik modeli iktidar üzerinden geliştirmesi, egemenlik altına alma ve disipline etmeye yöneliktir (Foucault, 1977: 135, 160). İktidar ile birey ilişkisi bakımından bakıldığında, gözetilen bireylerin daha disipline olduğu hiyerarşik yapıda, denetim altında olduklarını bilmeleri ile daha üretken oldukları sonucuna varmaktadır. Böylelikle Foucault gözetim olarak tanımlanan bu olguyu panoptikon gözetim olarak ele almış ve ideal bir ilke olarak tanımlamıştır (Foucault, 2006: 237).

Kavramsal olarak uluslararası toplum açısından gözetimi ilk kullananlar arasında Gary T. Marx ve *Surveillance and Society* adlı makalesi yerini almaktadır (Marx, 2005: 1). Ancak makalede kavramsal inceleme belirli bir kişinin kapalı alan gözetimi olarak değerlendirilmemektedir. Marx, kapitalist toplumun gözetim toplumu olduğuna dair ilk çalışmaları yapan düşünürdür. Zamanla bu kullanım uluslararası ilişkiler açısından uluslararası aktörlerin ve bireylerin denetlenmesine yönelik bir politik baskı aracı haline gelmiştir (Marx, 2015: 733–741). Bu bakımdan panoptikon daha kapsamlı ve küresel alan incelemesine dönüşmeye başlamıştır. Bu da *süperpanoptikon* (Yeni panoptikon/ Post-panoptikon) kavramını doğurmuştur.

Süperpanoptikon daha kapsamlı ve yaygındır. Verilerin işlenmesi, analiz edilmesi artık daha kolay bir hal almıştır (Marx, 2002: 9-29). Süperpanoptikon kavramı enformasyon çağının getirisi ile geliştirilen bir kullanımdır. Enformasyon teknolojileri gözetim ile sağlanan verinin taşınıp, geliştirilip, uygun zaman ve koşulda değerlendirilmesine yardımcı olur. Bu da sanayileşme sonrası modern toplumlarda süperpanoptik bir modelin oluşmasını sağlar. Bu kullanımı ilk olarak Mark Poster 1990 yılında *The Mode of Information: Post-Structure and Social Context* adlı çalışmasıyla yapmaktadır (Mark, 1990: 3).

Süperpanoptikon yaklaşım, iletişim teknolojileri sayesinde iktidarın bireylerin tüm yaşam alanlarına yönelik bir gözetimi ve denetimi kapsayan gardiyansız, üretimden tüketime tüm alanı etkileyen bir sistematik gözetlemedir (Mark, 1990: 3.). Bu bakımdan bireyler enformasyon teknolojileri sayesinde gözetlenerek kontrol edilebilirler. Bu iletişim teknolojilerinin panoptikonu revize ettiği yeni kullanımını sosyolojik ve uluslararası ilişkiler açısından en detaylı irdeleyen David Lyon olmuştur. Lyon'a göre gözetim, kişilerin etkilenmesi ve yönlendirilmesi amacıyla hakkında veri toplanması işlemidir (Lyon, 2006: 12). Gözetim kategorize edilebilen verileri içermektedir. Özellikle cep telefonları ve bilgisayarlar bu süreci sistematığe dökmekte en etkili araçlardır (Lyon, 2005: 13).

Antony Giddes'in gözetim anlayışı ise toplumun sosyolojik incelemesi açısından dır. Modern toplumlar ve modern olmayan eski toplumlar arasındaki farkta kapitalist toplumu gözetim ile ilişkilendirmiştir. Giddens, veri toplamaya dayalı gözetim olarak ele aldığı bu incelemelerde bireyler hakkında toplanan bilgi yine bireylerin eylemlerinin yönlendirilmesine yönelik kullanılmaktadır (Giddens, 2008: 12). Dolayısıyla bu da iktidarı elinde bulunduran tarafından iki aşamalı bir sürecin göstergesidir: veri toplamak ve bu verileri etki amacı için kullanmak.

Gözetim toplumunda sistematik olarak bireylerden veri alınması bir hiyerarşinin olduğunu göstermektedir. Bu bir bakıma gözetimin iki veya daha fazla boyutu olduğu

anlamına da gelmektedir. Hiyerarşinin olması güç ilişkilerinin olduğu anlamına gelmektedir. Güçlü otorite gözetim sayesinde denetimini sağlayabilmekte ve bir baskı aracı olarak bunu kullanabilmektedir. William Staples, gözetimi bir baskı aracı olarak güç ilişkilerine dayandığını tek yönlü olmayan gözetim açısından ele almıştır (Staples, 2014: 28-30). Bu duruma örnek olarak bir kolluk kuvvetinin teknolojik araçlar sayesinde şüphelileri gözetlemesi gerçekleşirken diğer yandan bu kolluk görevlisi de amiri tarafından yine aynı teknolojik araçlarla gözetlendiği bir hiyerarşi gösterilebilir.

Giderek iletişim teknolojilerini kullanmaktan zevk alan bir toplum oluşmaktadır. Bu da razı gelinerek gözetilmeye sebep vermektedir. Hatta bu durumu Buaman, süperpanoptikon olarak ele alıp, panoptikondan farkının da gözetim altındakilerin gözetilmeyi kendi rızaları ile kabul etmeleri olduğunu vurgulamıştır. Bauman süperpanoptikonu siber alana taşınmış panoptikon olarak değerlendirmiştir. Panoptikonda gözetilme olgusu baskı algısı yaratsa da süperpanoptikonda bu durum rıza ile gözetilmeye evrilmiş hatta gözetilmek bireyi değerli hissettirmiştir. Post-panoptikon olarak da değerlendirilen bu yeni dönüşüm, iletişim teknolojilerinin hayatımıza girmesiyle sağlanmıştır (Bauman and Lyon, 2013: 22).

Süperpanoptikon süreçte kitle iletişim araçları yüzünden bireyler gözetildiğinin farkına varmakla kalmayıp gözetleyenler de gözetilmeye başlamıştır. Bu durumda ise tersine çoğunluk azınlığı izlemektedir. Özellikle televizyonun insanların hayatına girmesiyle boyut atlayan gözetim şekli, bireylerin yani çoğunluğun azınlığı seyretmesine olanak sağlamıştır. Thoman Mathiesen tarafından analiz edilen bu sinoptikon (synopticon) kavramı seyretme eylemine dayandırılmaktadır. Mathiesen panoptikonun modern toplumda dönüşüm yaşanmasıyla ortaya çıktığını savunmaktadır (Mathiesen, 1997: 215-232). Bu durum Bauman'ın da aktardığı üzere zorlama olmadan sağlanmaktadır (Bauman, 2006: 85). Diğer yandan değinildiği üzere sinoptikonda yereller küreseli seyretmektedirler (Bauman, 2012: 57-58).

Tüm bu anlatılanlar ışığında pantoptikon evrilmiş süperpanoptikona (Post-panoptikon, yeni-panoptikon) dönüşmüştür. Bu durum özellikle bilgisayarların işin içerisine girmesiyle gelişmiştir. Diğer yandan bilgisayarlar sinoptikonu da içine alan bir gözetleme, seyretme, gözetlenme üçgenine kaynaklık etmektedir. Azın çoğunluğu gözetlediği panoptikondan, çoğunluğun azınlığı seyrettiği sinoptikona ve bilgisayarın küresel bağlamda toplumda karmaşık ilişkilere yol açmasıyla bu da omnioptikon denilen yeni kavramların üretilmesine olanak vermiştir.

Jeffrey Rosen ise *The Naked Crowd* (2004) eseriyle internet çağı ile birlikte toplumda yaşanan değişimlerin omnioptikon olarak isimlendirilmesi gerektiğini ilk kez ortaya atan kişi

olmuştur. Omnioptikon dijital iletişim teknolojilerinin gelişimi üzerine toplumsal ilişkileri inceleyen bir kavramdır. Omnioptikona göre herkes herkesi gözetlemektedir. Bu bağlamda panoptikon ve sinoptikonu da içene almakla kalmayıp bireyler arası iletişimde verilerin erişimindeki olanakların kolaylığı sayesinde bireyler arasında da bir gözetleme halini içermektedir. Bireyler kendini teşhir etmeyi ve diğerlerini seyretmeyi gönüllükle yaparken kendi hakkındaki bilgiler de kendi rızaları ile sunulmaktadır. İletişim açısından toplumun üzerindeki denetim ilişkileri zorlaşmakta, öğrenme arzusu giderek artmaktadır. Zorlama olmadan verilerin sunulmasına imkân vermesinden dolayı da uluslararası ilişkilerde bir güç yarışı olarak enformasyonun kullanılması ve yeni bir araç haline gelmesine ortam açmaktadır.

Gözetim, sonucunda elde edilen verilerin işlenmesi ve gerektiğinde kullanılması esasına dayanmaktadır. Bu da bir sistematiğe tekabül etmektedir. Hegemonik görüşler üzerinden bakıldığında gözetim yaklaşımlarının yöntemleri ile hegemonya yaklaşımlarının güç ilişkileri benzerlik göstermektedir. Hegemonya içerisinde istikrar, güç, düzen ve kontrol temaları yer alırken; gözetimin yapılma esası da bilgi ile güç sağlamak, takip ile denetim yapmak ve ideolojileri yayabilmektir. Bu bakımdan modern gözetim toplumu hegemonik incelemeler adına dijital iletişim teknolojileri ile birlikte bütüncül bir değerlendirmeye dönüştürülebilir.

Gözetim olgusunu, kapitalist sistem ve ulus-devletlerin hegemonik açıdan gözetime verdiği önem bakımından ele almak da mümkündür. Hegemonya için gözetim teknikleri birer araç olarak değerlendirilebilir. Zira gözetim, korkuyu barındıran bir denetim mekanizmasından kaynaklı, eylemlerin sınırlandırıldığı bir sosyolojik olgu olarak görülebilir. Gözetim, iktidarı ele geçiren bir sınıfın diğer aktörleri baskılaması esasına dayanır. Daha kapsamlı şekilde ifade edilecek olursa, gözetim kodlanmış bilgilerin belirli kategorilere ayrılarak nitelikli olarak saklanmasıdır. Bu bilgiler için ise egemen olanın diğerlerini takip ve kontrol etmesi gerekmektedir (Giddens, 2008: 244, 270). Bu bağlamda gözetim; toplumsal açıdan egemen olan bir aktörün diğerlerini, ki bu bir süper gücün diğer devletleri gözetlemesi de olabilmektedir, gizli veya açıktan takip etmesi, izlemesi, kontrol etmesi ve denetlemesi gibi bir baskı yöntemidir. Bu baskı yöntemi ile gözetim yapan taraf onları disipline ve kontrol edebilirken diğer yandan onlar hakkında gözlemlediği bilgileri de kayda geçirmektedir. Bu sayede devletler için hem bilginin bir araç olarak kullanılması mümkün olmuş hem de diğer aktörlerin disipline edilmesi sağlanmıştır. Uluslararası ilişkiler açısından ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte uluslararası etkiye sahip olacak aktörlerin eylemlerinin gözetilmesi sıklaşan bir durum haline gelmiştir. Kapitalizmle birlikte yaygınlaşan gözetim olgusu uluslararası alanda bir gözetim toplumunun oluşumuna sebep olmuştur (Toker, 2016: 62).

Kapitalist gözetim sadece üretici sınıfın gözetimine değil tüm bireylerin gözetimine dönüşmüştür (Zuboff, 2019: 464-466).

3. HEGEMONYA VE GÖZETİM TOPLUMU

Hegemonya oluşumu gücün erişimine ve sürdürülmesine dayanmaktadır. Çağımızda yaşanan teknolojik gelişmeler enformasyonun önemli olduğunu göstermiştir. Küreselleşme olgusu üzerinden de değerlendirildiğinde iletişimin kolaylığı ve hızı karmaşık bir uluslararası ilişkiler yapısının oluşmasına sebep olmuştur. Uluslararası ilişkilerde gözetim ile bilgi sağlanabilmekte, bu bilgi de güce etki etmektedir. Bu bağlamda her bir hegemonik görüş üzerinden yorumlanan güç olgusu, gözetim toplumu üzerinden irdelenmesi gereken bir durum haline gelmiştir.

Neogramsci Hegemonya Yaklaşımında Gözetim

Hegemonyanın teorik tartışmalarındaki eleştirel açıdan ele alınan *neo-gramsci* hegemonya anlayışına üretim biçimleri açısından bakmak gerekmektedir. Bu bakımdan gözetim toplumunun üretim biçimleri üzerinden kapitalist toplum ve onun işçi sınıfının üretkenliğini kontrole yönelik denetimsel yapı öne çıkmaktadır. Bu da panoptikon bir oluşumdur. Kapitalist işveren, işçilerini denetime tabi tutarak onların üretim artışına yönelik gözetim yapmaktadır. Bu metafor üzerinden hegemon konumda olan serbest piyasa ekonomisi lideri diğer aktörlerin piyasa ekonomisine katkısını ve kapitalist sistemin yayılmasının hızlanmasını gözetlemektedir.

Cox'un neogramsci hegemonya anlayışındaki hegemon sınıfın siyasi iktidarına giden süreçteki maddi üretim güçlerindeki grupların durumlarının farkına varması, ardından ortak bir çıkar etrafında dayanışması ve nihayet son aşamada entelektüel ve ahlaki gaye için tam dayanışma sağlaması gerekmektedir. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler kapitalizmin işleyişini etkilediğinden dolayı üretimin kolay, tüketimin de yoğun olması kapitalizmi desteklemektedir. Bundan dolayı panoptikon toplumun oluşması daha kolay olmaktadır. İnternet, tüketici davranışlarının verilerini üreticilere kolaylıkla iletebildiğinden dolayı panoptikon düzen kapitalizmi doğrudan desteklemektedir. Bu bağlamda panoptik gözetim kapitalist sistemde toplumsal yapıları disipline etmek amacıyla yapılmaktadır (Foucault, 1992: 170).

Neogramsciyan yaklaşımın hegemonya anlayışında hâkim olan sınıf kendi değerlerini ikincil sınıflara empoze etmektedir. Hegemonun çıkarları ikincil sınıfların çıkarları ile bağdaştırılır ve onların çıkarlarının temsil edildiği ideolojiler oluşturulur (Robinson, 1996: 21-22). Ancak hegemon konumunda olan diğer sınıfların arzularını da tatmin ederek onları kontrol altında tutar (Augelli ve Murphy, 1993: 130). Bu da onların arzularının neler olduğu, davranış biçimlerindeki eğilimlerinin ve hegemonu karşı direnişlerinin olup olmadığına dair düşüncelerinin gözetlenilmesi gerektiğini göstermektedir. Hegemonyada pasif devrim, hegemonun krizleri bertaraf etme şekli olduğundan takibi gerektiren bir süreci içermektedir. Bu açıdan da, panoptik bir yaklaşım görülür.

Hegemon etrafında dayanışma ile oluşan tarihsel bloğun oluşumunda medya etkili bir yere sahiptir (Gill ve Law, 1989: 112) Hegemonyada siyasal yapının destekçileri olarak görülen medya, basın ve kilise gibi belirli davranış kalıpları yaratılmasında yardımcı unsurların varlığı devlet olgusuna dâhil edilen araçlardır (Robinson, 1998: 28) Bu bakımdan sinoptikon ilişki görülebilir. Diğer yandan sivil toplumun devleti şekillendirme etkisi bakımından dünya hegemonyası inşasında sivil toplum içindeki oluşumdan başlanarak uluslararası sistemde diğer sivil toplum gruplarına uzanılması gerekmektedir (Okur, 2016: 131-151). Bunu yaparken evrensel bir perspektif oluşturulması gerektiğinden bunun yansıtılması için ise propaganda yöntemlerine başvurmak gerekmektedir ve bu da sinoptikona dayanmaktadır.

Hegemonik İstikrar Yaklaşımında Gözetim

Hegemonyayı maddi güç kapasitelerini öne çıkararak ele alan hegemonik istikrar görüşünde, gözetim hem doğrudan hem de dolaylı bir etki yaratmaktadır. Bu görüşe göre; nüfus, ekonomik kapasite, askeri kapasite gibi kıstasların öncelikli olmasından dolayı diğer aktörleri disipline edebilmek, denetlemek ve rekabette avantajı elinde barındırmak adına gözetim değerlidir. Rekabet ve güvenlik endişesi açısından öne çıkan yaklaşımda diğer aktörlerin nüfus bilgileri, ekonomik verileri, ticaret ortaklıklarının güvenliğe olumsuz etki yapacak unsurları hegemon tarafından bilinmesi gerekmektedir. Bu bakımdan hegemonik istikrar görüşüne göre panoptikon ilkeler öne çıkmaktadır. Hegemon konumunda olan aktörün, tahakküm gücünü sürdürebilmesi için diğerlerini gözetlemesi ve koymuş olduğu kurallara uygunluğu bakımından hegemonik alanı içerisindeki diğer aktörleri denetlemesi gerekmektedir. Dolayısıyla sinoptikon bir ilişki geri planda kalmaktadır. Ayrıca diğer aktörlerin hegemon tarafından izlendiğini çoğu zaman bilmesi ama bunun hangi şekilde ve

şartlarda olduğu yönünde bilgisinin kısıtlı ve karmaşık olması hiyerarşik ilişkilerde hegemonun üstün konumuna atıf yapmaktadır.

Hegemonik sistemdeki diğer aktörler izlenildiklerinin bilincinde olduklarında buna karşılık olarak bu durumun uluslararası hukuk bakımından yasal olmadığını iddia etme yoluna gitme konusunda isteksiz olmaktadır. Bunun en büyük nedeni ise yine hegemonyanın kabulünde ve hegemon konumda olanın nasıl ki sorumluluğu gereği sisteme en büyük katkıyı yaptığı biliniyorsa, bunun gerekliliği olarak da gözetlemeye dair bir yetkisi olduğuna yönelik toplumsal algıdır.

Askeri güç, güvenlik, kendini koruma ve disiplin kavramları hem klasik realist hem de neorealist yaklaşımın genel savları olduğundan, diğer aktörlerin güç bakımından güvenliği tehdit edici tavırlarının takibi için de ulusal ordularının takip edilmesi gerekmektedir. Diğer yandan devlet iktidarı içerisinde kendi ulusal ordusunu hiyerarşik ilişkiler içinde disipline edebilmek adına da denetim açısından gözetmesi gerekmektedir. Özetle, her açıdan panoptik bir ilişki söz konusudur. Kendini ve kurduğu sistemi koruması için kendini neye karşı koruması gerektiğini bilmesi gerekmektedir. Kendini koruma gerekliliği, güvenlik ve gücün önceliği olduğundan dolayı da hegemon aktörün kalesinden diğerlerini gözetmesi bu yaklaşıma göre öncelik arz etmektedir.

George W. Bush yönetimi dönemi, öne çıkan sert yanlı politikalar yüzünden hegemonik istikrar yaklaşımının daha fazla uygulandığı bir süreç olmuştur. Bu bakımdan gözetimin panoptik ilişkileri, dönemin Amerikan hegemonyasında ve Bush Doktrini olarak tanımlanan politik yaklaşımında görülebilir. 11 Eylül sonrası Amerikan ulusal güvenlik stratejisi dokümanında vurgulanan *ön alıcı ve önleyici savaş kavramları* (Gupta, 2008: 181–196) *gözetim* kavramına işaret etmektedir. 2002 ulusal güvenlik stratejisi olarak yayınlanan *önalıcı-preemptive* askeri saldırı için kesinlikle bir gözlem ve takip söz konusudur (The National Security Strategy of USA, 2002). Dijital gözetim, istihbarat ve kurumsal veri akışı öncelikli olmuştur. Buradan elde edilen bilgiler neticesinde bir saldırı hazırlığının kesinliği söz konusu olduğu takdirde önalıcı saldırı gerçekleşecek ve ilk saldırıyı ABD yapacaktır. Dolayısıyla panoptik bir ilişkiye hem ihtiyaç vardır hem de bu panoptik ilişki meşrulaşmış bir zeminde gerçekleşecektir.

Terörist grupların internet ve özellikle sosyal medya uygulamalarını kullanmalarında artan ilginin sebebi elbette ki kendi propagandalarını yapmak, destekçi toplamak ve tehdit algısı yaratmak istemeleridir (Purdy, 2017: 12-16). Özellikle 11 Eylül ardı süreçte terör

örgütlerinin web sitesi oluşturmalarında yoğun bir artış söz konusu olmuştur (Weimann, 2017). Terör eylemlerinin yok edilmesine yönelik ise istihbarat artık resmi makamlarca bu sitelerin ve sosyal medya hesapların gözetlenmesi ile de sağlanmaya başlanmıştır. Hegemonyasına yönelik tehditleri ortadan kaldırmak adına ABD internet erişimi ile kullanılan propaganda araçlarını gözetleme bakımından öncelik vermektedir.

Hegemonik istikrar yaklaşımının gözetim uygulamaları ekonomik açıdan da gerçekleşmektedir. Özellikle küresel kamu mallarının idaresi bakımından hegemon konumda olanın kollektif bir kazanç sonucuna varabilmesi için tüm ekonomik yapıyı gözetmesi gerekmektedir. Bu bakımdan yine panoptik ilişki daha önceliklidir. Diğerini izlemek ve denetlemek takip edilmekten daha değerlidir. Gilpin (2001), Krasner (1983), ve Kindleberger (1973) gibi neorealist savunucuların yaklaşımları çerçevesinde, hegemonyaya duyulan ihtiyaç diğerlerini denetlemek ve disipline edebilme yetkilerini de içinde barındırmaktadır. Bu da gözetimi doğurmaktadır.

Ekonomik açıdan koordine edici özelliğin hegemon konumda olanın görevi olduğunu vurgulayan Gilpin, çalışmalarında hegemon aktörün gücünde zayıflamaya gidecek nedenlere de yer vermiştir. Buna göre, hegemon konumda olan hegemonyanın sürdürülmesinde maliyet artışı, hegemon konumda olanın özellikle ekonomik teknik becerilerinin diğerlerince taklit edilmesi ve avantajı yavaşça elinden kaybetmesi gibi durumlar gerçekleşebilir (Griffiths vd.,2011: 19-22). Bu noktada panoptikten ziyade hegemon aktörün taklit edilmesi sinoptik bir ilişkiyi göstermektedir. Ancak bu sinoptik yaklaşım hegemon aktörün rızası ile kendine özendirmeye çalıştığı veya gözetilmeyi kendi iradesiyle sağladığı bir durum değildir. Zaten ABD'nin Gilpin'in de vurguladığı gibi üretim tekniklerini taklidi hegemonyasının sürdürülmesinde yavaş yavaş engel olabilecek bir durumdur. Bu bakımdan hegemonik istikrar görüşünü yansıtan Gilpin yaklaşımlarından tam olarak sinoptik bir ilişki öne çıkmamaktadır. Hegemon tarafından daha çok panoptik toplum yapısı benimsenmiştir.

Hegemonik istikrar görüşüne göre gözetimde azın çoğunluğu izlediği panoptik yaklaşımın öne çıkan bir diğer analizi ise hegemon konumda olana sağlanan rızanın kaynağında yatmaktadır. Hegemon aktör diğerleri üzerindeki bu tahakküm gücündeki dayanağı diğer aktörlerin de hegemonik işleyişten kazançlı çıkmaları ile savunmaktadır. Bu açıdan hegemonik istikrarı sağlama rolündeki hegemon, hegemonyal alanı içerisinde aktörleri gözetlemelidir. Çünkü gözetleme olgusunun içerisinde takip, denetim ve disipline etme yer aldığı kadar gözetimi altından olanları korumayı da içermektedir (Jenkins, 2012: 162).

Gözetim kavramının ideal hapisane fikri ile oluşturulduğu bilgisine dayanarak (Bentham,1995). Tepedeki bir kulede gözetlenen mahkûmların dışarıdan bir saldırıya maruz kaldıklarında gardiyanın gözetim alanına yönelik bu tehlikeye müdahale edeceği olasıdır. Bu çıkarım ile diğer aktörleri çıkarları çerçevesinde koruması altında olması hegemonyasına sağlanan rızanın bir diğer kaynağıdır.

Hegemonik alan içerisindeki aktörlerin yakından tanınması ve olası eylemlerinin hesaplanması adına gözetilmesi gerekmektedir. Hegemonik gücünde azalmaya giden hegemon özellikle gözetimine panoptik ilişki bakımından öncelik vermektedir. Rakip hegemonik yükselişlerin önünü kesebilmek adına tehdit oluşturabilecek durumların hesaplanması adına panoptik model daha belirgin olmaktadır.

Hukuksal açıdan, Hobbesvari düşünüldüğünde devletin oluşma sebebi, insanların güvende yaşama isteklerinden dolayı kurallar koyan bir otoriteye razı gelmeleridir (Hobbes, 2007). Uluslararası ilişkiler açısından bakıldığında hegemon aktörün ekonomik ve siyasi istikrarı sağlamanın hegemonya içerisindeki aktörlerin güvenliği ile ilintilidir. Devletler tam bağımsız egemen yapılarıdır. Ancak uluslararası meselelerde kimi durumda hegemonik yapı gereği hegemon aktöre bazı yetkilerde öncelik verilebilir. Bu açıdan, özgürce hareketten feragat etmenin karşılığı güvenli ve istikrarlı bir yapıdır. Bu da hegemon konumda olanın gözetim yetkisine karşı bir rızanın oluşmasına kaynaklık etmektedir. Çünkü modern toplumlarda toplumu düzenleme açısından hukuksal kuralların disiplin aracı gözetimdir (Topuzkanamış, 2013: 26-27). Bunu örnekleyecek olduğumuzda 11 Eylül ardından ABD'nin gözetim yetkisini arttırmasına karşı diğer aktörlerin meşruluk kazandıracak bir onay göstermesidir. Özellikle güvenlik sağlama adına tehlike oluşmadan tehlike hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir (Yılmaz, 2011: 363) Gözetimle sağlanacak olan bu bilgi ve istihbarat ağı Hegemon konumda olan ABD için yasal düzenlemelere de yansımıştır. Yasal düzenlemelerin sağlayacağı meşruluk gözetimin önünü açmaktadır (Dolgun, 2008: 243).

Liberal Kurumsalcı Hegemonya Yaklaşımında Gözetim

Liberal kurumsalcı hegemonya yaklaşımı açısından gözetim olgusuna bakıldığında daha farklı boyutlar görülebilmektedir. Bu bakımdan liberal kurumsalcı hegemonya yaklaşımında hegemonik istikrar görüşünde olduğu gibi egemen olanın diğerlerinin gözetlediği panoptik bir ilişki görülürken buna ek olarak diğerlerinin egemen olanı gözetlediği sinoptik bir gözetleme de varlığını göstermektedir.

İlk olarak panoptik ilişkiler, uluslararası sistemin iç içe olmuş yapısında bir hegemonun düzenleyici yapısı ile istikrarın sağlanacağı görüşü üzerinden oluşmaktadır. Hegemon konumda olan işbirliğine ve kurumsallaşmaya önem vermektedir ve bu düzenlemelerin kurallarını kendi öncülüğünde oluşturmaktadır. Bu bakımdan oluşturulan işbirliği ve kurumsallaşmış yapıların takibi, uyumu, istikrarı ve güvenliği hegemonik güç açısından gözetime dayanmaktadır. Ayrıca zor kullanımı geri planda kalan bir güç unsurudur. Bu bakımdan rıza sağlamak daha değerli ve uzun vadeli sonuçlara zemin hazırlamaktadır. Uluslararası sistemde hegemon konumda olan diğerlerinin rızalarını sağlamak için onları nasıl ikna edeceğini iyi bilmek zorundadır. Bu da onların karakteristik yapılarının, sahip oldukları kaynakların kullanım şekillerinin, davranış biçimlerinin ve çıkarlarının gözlenmesi gerektiğini gösterir. Bu duruma ABD'nin 2018 yılındaki başkanlık seçimi süreci ve Facebook-Cambridge Analytica skandalının gelişmeleri örnek verilebilir. Bu skandal, Cambridge Analytica veri şirketi tarafından 50 milyon Facebook kullanıcısının verisinin Trump'ın seçim kampanyası için satıldığı üzerine olmuştur. Bu durumun para alış verişi sürecini yasal bir temele oturtabilmek için ise Rus bir akademisyen tarafından akademik araştırma gayesiyle veriler Facebook anket sayfalarından cüzi miktara alınıp Cambridge Analytica şirketine aktarılmıştır (Granville, 2018, <https://www.nytimes.com>).

Cambridge Analytica olayında asıl öne çıkan durum bu verilerin kararsız seçmenlerin olduğu bölgelerde seçmenleri kararlarında yönlendirmek ve istenilen adaya oy verilmesini sağlayabilmeleridir. Dolayısıyla seçmenlerin davranışları gözetim yoluyla panoptik bir ilişki içerisinde takip edilmekte, hatta bu veriler ile seçmen davranışlarının nasıl yönlendirilebileceği bilinmektedir. Zira demokrasinin içerisinde bir yönlendirme eylemi ortaya çıkmaktadır.

Birleşik Krallık Parlamentosu Üyesi bir milletvekili, Cambridge Analytica tarafından toplanan Facebook verilerine Rusya'dan erişildiğini iddia etmiştir. Ardından, Rusya'nın bu verileri ABD içerisinde propaganda amacıyla kullandığı iddia edilmiştir. Hatta başkan adayı Clinton, Rusların mesajlarını Wisconsin, Michigan ve Pennsylvania'daki kararsız seçmenlere bu kadar hassas bir şekilde hedefleyeceklerini nasıl bildiklerinin sorulması gerektiğini savunmuştur (Logan, 2018, <https://www.businessinsider.com>). Diğer yandan bu verilerin sadece Trump kampanyasında değil AB'nin Brexit süreci içinde seçmenleri etkilemek adına da kullanıldığı iddia edilmektedir (www.theguardian.com, 2018).

Bahsi geçen bu vakalar liberal ekonomik görüşler ve demokrasi gibi liberal yaklaşımlar içerisinde panoptik gözetim toplumu dolayısıyla yaşanmaktadır. Devletler diğer

devletlerin halklarının davranışlarını, şirketler devletlerin kararlarını yönlendirmeye başlamıştır. Liberal kurumsalcıların perspektifinden işbirliği ve kurumsal örgütlenme içerisinde hegemon konumda olan gözetim eylemlerini uygulamakta ve bunu kurmuş olduğu rejimler sayesinde çoğu zaman meşru bir alanda yapmaktadır.

Liberal kurumsalcı değerler düşünüldüğünde serbest piyasa ekonomisi ve aktörlerin çeşitlenmesi konusunda çok taraflı katılımlı bir uluslararası ilişkiler savunulmaktadır. Bu bakımdan şirketler uluslararası aktörler kategorisinde ve hegemonik güç çatışmaları içerisinde etkisi bakımından değerli olmaya başlamıştır. Dolayısıyla devletin diğer aktörleri gözetmesi liberal kurumsalcılar açısından panoptik gözetim ilişkisinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu etkinin kaynağı ise demokrasi vurgusu bakımından halkın oyuna duyulan ihtiyaçtır. Demokratik yönetimlerde gözetim kaçınılmaz bir etkidir. Kimin kime oy vereceği ve halkın görüşlerinin hangi yönde olduğu mevcut otorite bakımından bilinmesi gerekmektedir.

Liberal kurumsalcı yaklaşımın işbirliğine yaptığı vurgunun panoptik model örnekleri yapılan istihbarat anlaşmalarında görülebilir. ABD ile İngiltere arasında yapılan Communications Intelligence- COMINT ittifakı anlaşması gözetimi ve gözetimin liberal kurumsalcı yaklaşıma uygun olarak işbirliği içerisinde yapıldığına dair örneklerden biridir. Kod adı ECHELON olan küresel casus sistemi II. Dünya Savaşı sonrası ve ardından yapılan Commonwealth Signals Intelligence Organization-Müttefik Sinyal İstihbarat Konferansı-SIGINT gibi farklı sözleşmelerle birleştirilerek soğuk savaşın önemli bir elektronik iletişim-istihbarat ağını oluşturmuştur. Hatta 1946'da kurulup 1976'ya kadar faaliyet yürüten Kanada Ulusal Araştırma Konseyi İletişim Şubesi (Communications Branch of the National Research Council of Canada-CBNRC) önemli örnekler arasındadır (West, 2012: 64). Haziran 1948'de UKUSA SIGINT ittifakı olan iletişim istihbarat işbirliğinde İngiltere-ABD Güvenlik Anlaşması da bu bahsi geçen işbirliği ve istihbaratın bir arada yürütüldüğü örgütlenmelerdir. Daha sonra Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'yı kapsayarak *beş gözü* oluşturmuşlardır. Daha da sonra; Almanya, Danimarka, Norveç ve Türkiye de UKUSA kapsamına "üçüncü ülkeler" olarak katılmıştır. İngiltere, Afrika ile Urallara kadar Avrupa'yı; Kanada, Kuzey enlemleri ve kuzey kutbundaki bölgeleri; Avustralya ise Okyanusya'daki iletişimi izleme sorumluluğunu üstlenmiştir. Böylelikle dünyada o güne kadar varlığı bilinmemiş ancak 1999'da Avustralya, Canberra'daki Savunma Sinyalleri Müdürü Martin Brady dünyayı dinleyen bu işbirliği yapısını duyurmuştur.

İnternet, telefon, e-mail gibi iletişim alanlarının hepsinden büyük bir kulak dünyayı gözetlemektedir. Bu ağın oluşumunda öncüler ise liberal kurumsal yaklaşımın 'hegemon lider hegemonik düzenin belirleyicisidir' savında olduğu gibi hegemon konumda görülen ABD ve onun selefi Birleşik Krallık'tır (Paçacı, 2018:104-125). Gözetim olgusunun ortaya çıkış tarihi itibari ile İngiliz hegemonyası ve ardından dijital gözetim üzerinden dönüşümü de Amerikan hegemonyası döneminde olmuştur. Bu açıdan İngiliz-Amerikan etkisinde bir kurumsal gözetim toplumu anlayışı oluşmuştur. ABD hegemonyası gözetimi güç ve istikrar üzerinden bir araç olarak kullanmıştır. Lyon'a göre dijital gözetimin alanları da genellikle güç ve istikrar üzerine olmaktadır (Lyon, 2010: 19). Lyon dijital gözetimi dört alana yaymıştır. Bunlar: askeri alan ve istihbarat konuları, devlet idari konuları, demografik konular ve suç kontrol alanı; iş gözetim-denetim alanı ve son olarak tüketici toplum yapılandırma alanıdır (Lyon, 2005: 256).

Askeri boyutu bakımından yeni teknoloji ile savunmayı birleştirerek Amerikan merkezli kurumsallaşmış yapısı ise STONEGHOST'tur. Bu istihbarat işbirliği ABD kontrolünde beş göz ülkeleri arasında askeri açıdan yürütülmektedir (Richelson, 2016). STONEGHOST'un Asya'daki benzer yapısı The Combined Enterprise Regional Information Exchange System CENTRIXS'tir (www.doncio.navy.mil). ABD merkezli olan bu anlaşma çoklu ve ikili olmak üzere farklı boyutlar üzerinden pasifik bağlantıları için uygulanmaktadır (www.navy.mil).

Bu ülkeler birbirlerine gözetledikleri ve edindikleri istihbaratı paylaşmaktadır. Tüm bu işbirliği çabaları yeni panoptikon düzenin algı yönetimi üzerinedir. Küreselleşme süreci ile yeni iletişim alanlarının oluşması yeni güvenlik ve gözetim modeli dönüşümlerini getirmiştir. Çağdaş toplumun içerisine giren yeni iletişim olanakları devletlerin de panoptikon ilişkilerini dönüştürmesine neden olmuştur.

Liberal kurumsalcı yaklaşımın gözetim ilişkilerinde panoptik model yanı sıra sinoptik ilişkiler de mevcuttur. Liberal kurumsalcı yaklaşım; yumuşak güç, rejimler ve işbirliği gibi katılımcı bir felsefeyi savunurken bunun kaynağını rızaya bağlamaktadır. Bu noktada rıza, devletin kendini imaj tasarımı ile pazarlamasıyla gerçekleşmektedir. Diğer halkların kalplerinin kazanılması kamu diplomasisi veya dijital diplomasi gibi iletişim odaklı yaklaşımlarla sağlanırken sinoptik bir gözetim yöntem olarak belirlenmektedir. Hegemon konumda olanın gücünde azalma söz konusu olduğu süreçler öncelikli olmakla birlikte, hegemonik yayılma sürecinde diğerlerine kendi değerlerini aşılama ve olması gereken ideal

yönetim, ideal sosyal yaşam ve ideal değerler bütünü olarak kendi değerlerini sunma önemli bir dış politik yöntem haline gelmiştir. Bunun için ise hegemon konumda olan aktörün kendi rızası ile gözetlenmesi istenmektedir.

Sinoptik ilişkiler televizyon ve radyo gibi kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile değerli olmaya başlamıştır. Liberal kurumsalcı yaklaşım açısından sinoptik ilişkiler de panoptik yaklaşım kadar hatta kimi durumlarda öne çıkan bir öncelikle uygulanmaktadır. Hegemon aktör diğerleri tarafından izlenmek istemektedir.

Kamu diplomasisi ve uluslararası halkların iknasına dayalı yöntemlerde hegemon konumda olan kendi değerlerini televizyon ve radyo gibi kitle iletişim teknolojilerinden yararlanarak etkili bir stratejik iletişim yöntemi ile sunmak durumundadır. Zira, televizyon ve özellikle internet, azınlığa hayran bıraktırma etkisine sahiptir. Bu durum gücün dönüştüğünü gösterirken dış politika açısından panoptik ilişkilerin sinoptiğe evrildiğini de göstermektedir. Özellikle 11 Eylül ardından görülen anti-Amerikancılık fikirlerine karşılık sinoptikon gözetim ABD'nin bu olumsuz algısını değiştirmek için geniş çaplı bir yayın, basın, tanıtım, imaj tasarımı ile dünyaya ulaşılarak kullanılmıştır. Bu da dünyanın geri kalanı tarafından ABD'nin kendisinin bilinçli olarak gözetlenmesi isteği ile sağlanmaktadır.

Foucault panoptik ilişkilerin analizinde toplumu gösteri toplumu olarak değil gözetim toplumu olarak irdelemesine karşılık modern günümüz toplumu karmaşık bir yapıdadır: gösteri toplumunu da, gözetim toplumunu da içine alan bir yapıdır. Hegemon konumda olanın öncülüğünde azınlık taraf çoğunluğun kendisini izlemesi ve kendisinden etkilenmesini istemektedir.

Sinoptik gözetim kaynaklı oluşturulan Amerikan rüyası ABD'ye olan göçü de arttırmaktadır. Yumuşak güç yaklaşımı savunucularınca bu göç dalgası ABD'ye yapılan özendirilmenin katlanılması gereken bilinçli bir sonucudur. Ancak bir bakış açısına göre ise yaşanan nüfusun olumsuz etkisinin gelen bu göç dalgası ile demografik olarak dengeleneceği ve ayrıca, üretim ve yaratıcılık konusunda çeşitlenmiş bir toplumsal yapının daha verimli olacağı düşünülmektedir. Bu bakımdan Çin tehlikesi ile hegemonik açıdan bir rekabet içerisinde olan ABD'nin Amerikan rüyası sayesinde aldığı göç ile çeşitlenen nüfus ile bunu bertaraf edeceğine inanılmaktadır. Diğer yandan, modern toplumlarda küreselleşme sayesinde asimile olma hızı artmakta, bireyler kültürel değerlerini değil yaşadıkları toplumun değerlerine uyum sağlamaktadırlar (Nye, 2015: 76-77). Böylelikle, sinoptikon model ile çekici olan hegemon aktör en zeki ve yaratıcı fikirleri kendisine çekebilmektedir.

Çin'in tek yönlü ar-ge çalışmalarına karşılık ABD çok yönlü farklı kültürden gelen farklı yaratıcı fikirleri bir araya toplamaktadır. Patent oranlarının artırılması veya teknolojik rekabette ABD'nin öncelikli çalışmaları bu duruma örnektir. Hatta öyle bir hal almaktadır ki fikir fabrikaları denilen enformasyona öncelik veren şirketler oluşturulmaktadır. Bunlar arasında Nathan Myhrvold tarafından kurulan Amerikan şirketi Intellectual Ventures Lab (www.intellectualventures.com) ve Bran Ferren'nin Applied Minds şirketi gösterilebilir (www.appliedminds.com). Bu şirketler yaratıcı ve teknolojik fikirler üretmeye yönelik oluşumlardır ve ABD patent oranlarını arttırmakta yenilikçi teknolojiye katkı sağlamaktadırlar. Bu bakımdan takip edilmek ve bilinirlik sağlamak istemektedirler. Hatta Elon Musk'ın TESLA'sına ait tüm patentler halka açık erişime sahiptir (www.tesla.com). Çünkü sinoptik bir toplum desteklenmektedir. Bu da hegemonun gücüne katkı sağlamaktadır.

Liberal kurumsalcı bakımdan panoptikon uluslararası ilişkilerde aktörlerin davranışlarını biçimlendirmekte değerlidir ancak sinoptikon daha etkilidir ki diğer aktörlerin davranışlarını etkilerken ruhlarına ve kararlarına etki edebilmektedir. Diğer bir netice ise, uluslararası ilişkiler alanında liberal kurumsalcı yaklaşım açısından aktörlerin çeşitlenmesi ve yöntemlerin karmaşık bir hal alması panoptik ve sinoptik ilişkilerin birbirini etkilediği bir döngüyü göstermektedir. Bu da omnioptikon bir yapının, herkesin herkesi gözetlediği bir iç içe mekanizmanın varlığına işaret etmektedir.

Dünya-sistemleri Hegemonya Yaklaşımında Gözetim

Son olarak, dünya sistemleri açısından hegemonya analizlerinde gözetim ve gözetim toplumuna dair vurgular öne çıkmamaktadır. Özellikle Wallerstein'in dünya-sistemi yaklaşımı teoriden ziyade tarihsel bir analizdir. Dolayısıyla geçmişe dönük analizlerde gözetim ve gözetime dair pratiklerin yerine hegemon güç yükseliş ve çöküşlerine yoğunlaşmıştır. Bu açıdan gözetim, panoptik veya sinoptik gibi modeller birer alt inceleme alanı olarak görülmektedir. Kaldı ki sosyal bilimlere tek bir bilim dalı olarak ele alan Wallerstein bu açıdan daha bütüncül ve sistematik tek bir analize inanmaktadır. Bu bakış açısına göre, hegemonyalar doğar, büyür ve ölür. Bu bakımdan önemli olan ve incelemeye değer tek etken bu iniş ve çıkışlardır. Dolayısıyla yükseliş ve gerileyişin sebeplerine yoğunlaşmaktan ziyade döngüsel etkinin dünya sistemindeki önemine değinilmiştir.

Tablo 1. Hegemonya Yaklaşımlarında Gözetim Modelleri

	Panoptikon	Sinoptikon	Omnioptikon
Hegemonik İstikrar Görüşü	var		
Liberal Kurumsalcı Yaklaşım	var	var	var*
Eleştirel Açıdan Neogramsci Bakış	var	var	
Dünya-Sistemleri Yaklaşımı			

*Liberal değerlere özgü panoptik ve sinoptik modellerin döngüsel olarak birbirini etkilediği bir sistematik bakımından var olduğu sonucuna varılabilir.

Bu yaklaşımlar açısından gözetim toplumu uluslararası ilişkiler açısından yöntemlere yönelik dış politika analizlerinde öne çıkmaktadır. Tablo.1’de de görüleceği üzere hegemonik istikrar yaklaşımının tek yönlü panoptik gözetim önceliği; liberal kurumsalcı yaklaşımın karşılıklı ve karmaşık gözetim anlayışı, eleştirel yaklaşımda neogramsci bakışta panoptik ve sinoptik gözetim modelleri olduğu görülmektedir. Dünya-sistemleri yaklaşımının ana savı itibari ile bütüncül bir yaklaşımı benimsemesi gözetime dair incelemeleri alt unsurlar olarak yorumlanmasına sebebiyet verebilir. Dolayısıyla yaklaşımdaki vurgu sistemin döngüsel niteliğidir. Yaklaşımlarda gözetimin irdelenmesi interdisipliner bir çalışmanın sonucudur. Uluslararası yapıdaki aktörlerin çeşitlenmesi ve disiplinler arası diyalogların iç içe geçmesi günümüz akademik çalışmalarında hegemonya kavramının insan davranışları açısından incelenmesinin bir etken olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Hegemonik yaklaşımlar ve gözetim toplumu yaklaşımları dijital çağın iletişim tekniklerini etkilemesinden dolayı birbirini tamamlamaktadır. Gözetim ve hegemonya kavramları, sosyolojik bir incelemenin uluslararası ilişkilerin aktörleri arasındaki ilişkilerine uygunluğu bakımından birbirlerini tamamlamaktadır. Uluslararası ilişkilerde bireylerin dahi birer aktör olabilecek etkiye sahip olması hem toplumsal dönüşüm ile hem de uluslararası

ilişkilerin dönüşümü ile açıklanabilir. Bu dönüşümün en etkili sebebi teknolojik gelişmeler ve dijital iletişim teknikleridir.

Hegemonya yaklaşımlarından her bir teorik bakış açısı farklı bir gözetim yaklaşımı ile uyumlu olmaktadır. Hegemonik yaklaşımlar açısından diplomasi, iletişim, güç, rekabet ve yayılmacılık gibi kavramlar klasik manalarındaki anlamlarında bir değişime uğramıştır. Örneğin, klasik diplomasi anlayışında gizliliğin önemli olması durumu, dijital çağda diplomasiinin şeffaf ve katılımcı olmasına dönüşmüştür. Bu da gözetim toplumunun etkileşim sayesinde uluslararası sisteme katılımcı bireylerin ve farklı uluslararası aktörlerin eklenmesi ile oluşmuştur. Gözetim ve onun dijital hali uluslararası ilişkilerin hegemonik açıdan güç mücadelesinde etkili bir araçtır.

Gözetim, bilgi elde etmeye, kontrole ve disipline dayalı bir süreçtir. Bu açıdan elde edilen bilginin gerektiğinde iktidar açısından disiplin aracı olarak kullanılması olasıdır. Bunun için gözetimin bir sistematığa çevrilmesi gerekmektedir. Bu sistematik hegemon konumda olan aktörün, gözetim yaparak bilgi elde etmesi ve bu bilgiyi anlamlandırarak tekrardan kullanabilmesi sistematığıdır. Diğer yandan tersi durumda da hegemon olan aktör, bir ideoloji üzerinden kendi markasını yaparak gözetlenilmek istemektedir. Hegemon, gözetilerek, diğer uluslararası aktörleri hegemonik çıkarlarına uyumlu hale getirip, ikna etmeye çalışmaktadır. Gözetim ile sağlanan bilginin güç, gözetim ile sağlanan korkunun disipline edebilme ve düzen sağlama, yine gözetim ile sağlanan denetimin istikrar oluşturabilme durumları ile hegemonyanın güç anlayışları uyumludur.

Hegemonya yaklaşımlarının güce, istikrara ve düzene sahip olmak adına savunduğu politik yöntemler gözetim ile sağlanan bilgi ve etki ile uygulanmaktadır. Hegemonya yaklaşımlarının maddi ve manevi güç kapasitelerine günümüz dijital teknolojisi ile gözetim yaparak da erişebildiği görülmüştür. Gözetim ile elde edilen bilginin işlenmesi ile veriler uluslararası ilişkilerde etki yaratmak adına kullanılmaktadır. Bir devletin elde ettiği istihbarat diplomasi sürecinde diğerlerine oranla ona avantaj sağlayabilmektedir. Bu durum hegemon olan aktörün diğer aktörleri denetlemesi ve üzerlerinde bir baskı yaratabilmesi açısından gözetimi gerektirmektedir. Diğer taraftan ise, hegemon olan aktör, hegemonik çıkarları için diğer aktörleri zor kullanmadan ikna edebilmek adına kendini gözetlemelerini sağlamalıdır. Çünkü rıza sağlanmış meşru bir alan, hegemon aktörün politikalarının sorgulanmasının önüne geçecektir. Dolayısıyla hegemonik istikrar yaklaşımında panoptik bir gözetim, liberal kurumsalcı ve eleştirel yaklaşımlarda hem panoptik hem sinoptik bir gözetim söz konusudur.

Dünya sistemleri yaklaşımı açısından ise, önemli olan unsur, döngülerden ibaret olan uluslararası ilişkiler düzenidir. Dünya sistemleri savunucuları alt birimlere bölünmüş incelemeler yapmayı reddederek bütüncül analizleri savunmaktadırlar. Dolayısıyla aslolan uluslararası ilişkilerin sermaye birikimine dayalı olan ve belli dönemlerde hegemon aktörünün değiştiği hegemonik döngülerdir. Bu döngülerde gözetim incelemeleri geri planda kalmaktadır. Dünya sistemleri yaklaşımının, sosyal bilimlere tek bir alan olarak bakması, interdisipliner bir çalışmaya uygun olmadığını göstermektedir.

Dijital çağın giderek daha etkili olduğu toplumsal ilişkilerde gücün, iletişim yöntemlerindeki başarı ile ilişkilendirilmeye başlaması, giderek her alana yayılmaktadır. Hem bireysel seviyede hem de uluslararası aktörler açısından dijital takip, dijital varlık ve bilgi erişimindeki başarı, bir güç göstergesi olmaktadır. Uluslararası ilişkilerde hegemonyanın değişmesi ile yeni hegemonların ortaya çıkma biçimleri değişebilecektir. Gözetim ve sağladığı stratejik avantaj hegemonik açıdan devletlerin dijital iletişim alanlarına daha fazla yatırım yapmalarını sağlayacaktır. Savunma harcamaları ile eşdeğer nitelikte olması muhtemel olan bilgi iletişim yatırımları, dijital çağın şeffaf fakat rekabetçi yapısında bir güç göstergesi olmaya devam edecektir. Gözetim teknolojileri sayesinde hegemonyaya avantaj sağlayan baskı ve denetim olguları, artık hegemonun da uluslararası kamuoyu tarafından gözetilmesi ile bu avantajı sadece hegemonun mal etmemektedir. Bu da bilgi üzerinden rekabetin daha da artmasına sebep olacaktır.

KAYNAKÇA

- Anderson, P. (1988). Gramsci: Hegemonya Doğu/Batı Sorunu ve Stratejisi, (Çev: Tarık Günersel). İstanbul: Alan Yayınları.
- Applied Minds Şirketi. (2020) Retrieved from <https://www.appliedminds.com/>
- Arslantaş, S., Binark, M., Dikmen, E.S., ... Elif Küzeci, E. (2012). Türkiye’de Dijital gözetim: T.C. kimlik numarasından e-kimlik kartlarına yurttaşın sayısal bedenlenişi. İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği yayınevi.
- Augelli, E. & Murphy, C. N. (1993). Gramsci and international relations: a general perspective and example from recent US policy toward the first world. İçinde Gill, S. (eds.) Gramsci, historical materialism and international relations. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bailey, J. (2007). CENTRIXS Provides Vital Communication By Mass Communication Specialist 1st Class. Commander Task Force 73 Public Affairs Retrieved from https://www.navy.mil/submit/display.asp?story_id=30603
- Bauman, Z. & David Lyon, D. (2013). Akışkan gözetim, (Çev. Elçin Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı yayınları.
- Bauman, Z. (2006). Liquid modernity, Malden: Polity Press.
- Bentham, J. (1995). The Panopticon writings. Miran Bozovic (Eds). London: Verso Press.
- Bentham, J., Pease-Watkin, C. & Werret, S. (2016). Panoptikon gözün iktidarı, (Haz.-Çev: Barış Çoban& Zeynep Özarslan), İstanbul: Su Yayınları.
- Canpolat, N. (2005). Bilginin arkeoloğu Michel Foucault. Nurdoğan Rigel (Edt). Kadife karanlık: McLuhan, Foucault, Chomsky, Baudrillard, Postman, Lacan, Žižek, İstanbul: Su Yayınevi.
- Chase-Dunn, C., Arrighi, G., Cox, R., Taylor, P.,... Gills, B., (1994). Hegemony and social change, mershon international studies review, Wiley on behalf of The International Studies Association, Vol. 38, No. 2: 361-376.
- Chomsky, N. (2001). Amerikan müdahaleciliği. İstanbul: Aram Yayıncılık

- Cox, R. (1983). Gramsci, hegemony and international relations: an essay in method, *Millennium - Journal of International Studies*, (12:162-175).
- Dakis, A. (2011). CHIPS the Department of the Navy information technology magazine. July-September Retrieved from <https://www.doncio.navy.mil/chips/ArticleDetails.aspx?ID=2496>.
- Dolgun, U. (2004). Gözetim toplumunun yükselişi: enformasyon toplumundan gözetim toplumuna. *Yönetim Bilimleri Dergisi* (1: 3)
- Dolgun U. (2005). Enformasyon toplumundan gözetim toplumuna. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Dolgun, U. (2008). Şeffaf hapisane yahut gözetim toplumu: küreselleşen dünyada gözetim, toplumsal denetim ve iktidar ilişkileri İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Elon Musk, E. (2014). All our patent are belong to you, Retrieved from https://www.tesla.com/en_EU/blog/all-our-patent-are-belong-you?redirect=no
- Eralp, A. (2005). Hegemonya devlet ve ötesi: uluslararası ilişkilerde temel kavramlar, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Foucault, M. (2006). Büyük Kapatılma, (Çev: Ferda Keskin) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (1977). Discipline and punish: the birth of prisons (Translete by Alan Sheridan) New York: Vintage Books.
- Foucault, M. (1992). Hapishanenin doğuşu, (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul: İmge Kitabevi.
- Frank, A. G. & Gills, B. K. (Edt.) (1993). The 5000- year world system: an interdisciplinary introduction the world system, five hundred years or five thousand? London: Routledge
- Fuchs, C. (2008). Internet and Society Social Theory in the Information Age. NewYork and London: Routledge Taylor and Francis Group.
- Giddens, A. (2008), Ulus devlet ve şiddet, (Çev: C. Atay) İstanbul: Devrin Yayıncılık.
- Gill, S., & Law, D. (1989). Global hegemony and the structural power of capital. *International Studies Quarterly*, 33(4), 475-499.
- Gilpin, R. (2001). Global political economy. New Jersey: Princeton University Press.

- Gramsci, A (1989). Hapishane defterleri, (Çev: K. Somer) İstanbul: Onur Yayınları.
- Granville, K. (2018). Facebook and Cambridge Analytica: What You Need to Know as Fallout Widens, New York Times, Retrieved from <https://www.nytimes.com/2018/03/19/technology/facebook-cambridge-analytica-explained.html>
- Griffiths, M. (2011). Fifty Key Thinkers in International Relations (Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler), (Çev: Cesran) Ankara: Nobel Yayınevi.
- Gupta, S. (2008). The Doctrine of pre-emptive strike: Application and implications during the administration of president George W. Bush. *International Political Science Review*, vol. 29, no. 2, Mar. pp. 181–196.
- Hayden, C. (2012). The Rhetoric of soft power: public diplomacy in global contexts. New York: Lexington Books.
- Hobbes, T. (2007). The Leviathan, (Çev: Semih Lim). İstanbul: Yapı Kredi yayınları: Kazım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi.
- Ikenberry, G. J. (2001). After victory: institutions, strategic restraint, and the rebuilding of order after major wars. Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Intellectual Ventures Lab (2020). Retrieved from <https://www.intellectualventures.com/who-we-are>
- Jenkins, R. (2012). Identity, surveillance and modernity: Sorting out who's who? Kirstie Ball, Kevin D. Haggerty and David Lyon (eds.) Routledge Handbook of Surveillance Studies, London and New York: Routledge.
- Jessop, B. (2005). Hegemony, post-fordizm ve küreselleşme ekseninde kapitalist devlet. İstanbul: İletişim Yayınları,
- Kennedy, P. (2001). Büyük güçlerin yükseliş ve çöküşleri: 16. yüzyıldan günümüze ekonomik değişim ve askeri çatışmalar, (Çev. B. Karanakçı), İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Keohane, R. (1984). After hegemony: cooperation and discord in the world political economy, Princeton: Princeton University Press.
- Kindleberger, K. (1973). The World in depression: 1929-39. Berkely: University of California Press.

Krasner, D. (1983). *International regimes*. Ithaca and London: Cornell University Press.

Logan, B. (2018). Hillary Clinton wants to know if Cambridge Analytica and Russian operatives worked together to derail her presidential campaign Retrieved from <https://www.businessinsider.com/did-cambridge-analytica-russia-affect-2016-election-hillary-clinton-2018-3>

Lyon, D. (2010). Identification, colonialism, and control: surveillant sorting in Israel/Palestine. İçinde Elia Zureik, David Lyon & Yasmeen Abu-Laban (Edt.), *Surveillance and control in Israel/Palestine: population, territory and power*, Routledge.

Lyon, D. (2005). *Surveillance as social sorting: privacy, risk, and digital discrimination*, London and New York: Routledge.

Lyon, D. (2006), *Theorizing Surveillance: The Panopticon and beyond*, Willan Publishing, 2006, Devon.

Lyon, D. (2007). *Surveillance Studies: An Overview*. Oxford: Polity Press

Lyon, D. (2018). *The Culture of surveillance: watching as a way of life*. Cambridge: Polity Press.

Marx, G.T. (2002), What's New About the 'New Surveillance? Classifying for Change and Continuity, *Surveillance & Society*. Journal Vol.1, Issue 1, s. 9–29.

Marx, Gary T. (2005). Surveillance and society, *encyclopedia of social theory*. Retrieved from <http://web.mit.edu/gtmarx/www/surandsoc.html>.

Marx, Gary T., *Surveillance Studies*, *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Second Edition, 2015, volume 23, 733–741

Mathiesen, T. (1997). The viewer society: Michel Foucault's panopticon revisited from theoretical criminology. *An International Journal*, 1(2), 215-232.

Mathiesen, T. (2004). *Prison on trial*, Winchester: Waterside Press.

Modelski, G. (2005). Küresel politikanın uzun döngüsü ve ulus-devlet", *Uluslararası İlişkiler*, 2,(7), 3-30.

- Nye, J. (2015). Amerikan yüzyılı bitti mi?, Ankara: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi adına Röle Akademi Yayıncılık: 76-77, 2015.
- Nye, Jr. J. S. & Keohane, R. O. (1997). Transnational relations and world politics, International Organization. Sayı. 25(3) Yaz: 197. (329-349).
- Okur, M.A. (2016) Gramsci, Cox ve hegemonya: yerelden küresele, iktidarın sosyolojisi üzerine. Uluslararası İlişkiler. Cilt 12, Sayı 46: 131-151.
- Özdel, G. (2012). Foucault bağlamında iktidarın görünmezliği ve panoptikon ile iktidarın gözü göstergeleri, The Turkish Online Journal Of Desing, Art And Commucation, 2(1),22-29.
- Paçacı, İ. (2018). Küresel gözetim düzeni ve iletişim altyapısı (küresel iletişim düzeninin arka planı), Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 85(104-125).
- Poster, M. (1990). The mode of information: post structure and social context, Chicago: University of Chicago Press.
- Purdy, Walter. (2017). Radicalization: social media and the rise of terrorism. Homeland Security Digital Library. Retrieved from <https://www.hsdl.org/?view&did=789039> ss.12-16.
- Rhodes, P.J. (2019). Antik Yunan'ın kısa tarihi (A Short History of the Ancient Greece). (Çev: Cumhuriyet Atay). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Richelson, J. T. (2016). The U.S. intelligence community. Boulder: Westview Press.
- Robinson, I. W. (1998). Promoting polyarchy: globalization, us intervention and hegemony, Cambridge: Cambridge University Press,
- Rosen, J. (2004). The naked crowd: reclaiming security and freedom in an anxious age. Newyork: random House Trade Paperbacks.
- Ruggie, J. G. (1982). International regimes, transactions, and change: embedded liberalism in the postwar economic order, international organization. International Regimes. Volume 36, Issue 2, (Spring). 379-415.
- Sinclair, T. J. (1996). Beyond international relations theory: robert cox and approaches to world order. Rober W. Cox- Timothy J. Sinclair (Eds.), Approaches to the world order. Cambridge: Cambridge University Press.

Staples, W. G. (2014). *Everyday surveillance: vigilance and visibility in postmodern life*, Plymouth: Rowman and Littlefield.

TDK (2020). Gözetleme, Gözetim, Gözlem. Retrieved from <https://sozluk.gov.tr/>.

The Guardian (2018). Facebook data gathered by Cambridge Analytica accessed from Russia. Retrieved from <https://www.theguardian.com/technology/2018/jul/18/facebook-data-gathered-by-cambridge-analytica-accessed-from-russia-says-mp-damian-collins>

The National Security Strategy of the USA (2002). Retrieved from <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf>

Toker, E. (2016). Gözetim toplumu üzerine, TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Bülteni, Ağustos (62).

Topuzkanamış, E. (2013). *Hukuk ve disiplin: modern toplumda hukuka uyma dayanakları*, İstanbul: XII Levha Yayıncılık.

Uçkun, S. & Uçkun, C.G. (2020). Panoptikon organizasyonlar: denetim ve gözetim aracı mıdır? *International Social Sciences Studies Journal*. Vol:6, Issue: 56; pp:553-557.

Wallerstein, I. (2011). *The modern world-system, capitalist agriculture and the origins of the european world- economy in the sixteenth century*. Berkeley: University of California Press.

Wallerstein, I. (2004). *World-Systems analysis: an introduction*. the USA: Duke University Press.

Waltz, K. N. (1979). *The Theory of international Politics*, California: Addison-Wesley Publishing, , 1979, p.102.

Weimann, Gabriel (2017). *How Modern Terrorism Uses the Internet*. Washington DC: United States Institute of Peace. Special Report:116 Retrieved from www.usip.org

West, Nigel (2012). *Historical Dictionary of Signals Intelligence*, Plymouth: The Scarecrow Press.

Yılmaz, S. (2011). 11 Eylül sonrasında ABD ve Türkiye'deki iç güvenlik yeniden yapılanmalarının karşılaştırması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt: 20, Sayı: 3. Ss.363.

Zuboff, Shoshana. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism*. London: Profile Books.

Zygmunt, B. (2012). Küreselleşme, (Çev: Abdullah Yılmaz). 4.Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları